

Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας σε τεντωμένο σκοινί

Αναδημοσίευση από το Commune.org.gr

του Πέτρου Σταύρου

Ο ευρωπαϊκός καπιταλισμός σε κινούμενη άμμο και τα μισθωτά εισοδήματα εντελώς απροστάτευτα.

Η τελευταία απόφαση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) θεωρήθηκε, από τα δημοσιογραφικά μέσα, ως ιστορική. Τί είδους ιστορικότητα όμως έχει αυτή η απόφαση; Θα πούμε εξ αρχής την κεντρική ιδέα αυτού του κειμένου. Αν οι αποφάσεις της ΕΚΤ περί μη συμβατικής νομισματικής πολιτικής στηρίχθηκαν στην αγωνία που εξέπεμψε ο λόγος του Μάριο Ντράγκι – Αν οι αποφάσεις της ΕΚΤ περί μη συμβατικής νομισματικής πολιτικής στηρίχθηκαν στην αγωνία που εξέπεμψε ο λόγος του Μάριο Ντράγκι – whatever it takes speech – στις 23 Ιουλίου του 2012, αγωνία για το συνολικό οικοδόμημα του ευρώ, οι πρόσφατες αποφάσεις της ΕΚΤ – όπως και αυτές της αμερικάνικης ομοσπονδιακής τράπεζας (FED) – δείχνουν έντονη ανησυχία για την γενικότερη θέση, λειτουργία και αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής στο συνολικό οικοδόμημα του δυτικού καπιταλισμού.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ, σε έκτακτη συνεδρίαση του, αποφάσισε την αναπροσαρμογή του στόχου του πληθωρισμού από το 2% και λίγο πιο κάτω σε επιδίωξη στόχου για ρυθμό πληθωρισμού 2% μεσοπρόθεσμα. Αυτός ο στόχος είναι συμμετρικός, πράγμα που σημαίνει ότι οι αρνητικές και οι θετικές αποκλίσεις του πληθωρισμού από τον στόχο είναι εξίσου ανεπιθύμητες και σίγουρα προσωρινές. Η παγίδα του αποπληθωρισμού παραμένει ο βασικός κίνδυνος παρότι εκτιμάται ότι έχουν εμφανιστεί σημαντικές μεσοπρόθεσμες, αλλά μεταβατικές, πληθωριστικές πιέσεις.

Ταυτόχρονα, η ΕΚΤ εκτίμησε ότι ο υπάρχων Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ) είναι ο ενδεδειγμένος αλλά θα απεικόνιζε καλύτερα τον πληθωρισμό που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά εάν συμπεριλάμβανε και το «αγαθό» της ιδιοκατοίκησης. Τέλος, η ΕΚΤ, θεωρεί την κλιματική αλλαγή ως ένα νέο σημαντικό κίνδυνο για την σταθερότητα των τιμών.

Τι είναι μια κεντρική τράπεζα;

Πριν δούμε κάτω από ποιες πιέσεις πάρθηκαν αυτές οι αποφάσεις, να δούμε πριν κάποια βασικά και θεμελιώδη για τον χαρακτήρα των κεντρικών τραπεζών στον σύγχρονο καπιταλισμό. Η συνήθης αντίληψη που έχουμε για μια κεντρική τράπεζα είναι αυτή του ρυθμιστικού μηχανισμού που επιδιώκει τη συνεχή σταθερότητα των τιμών με το βασικό εργαλείο της που είναι η ρύθμιση των βραχυπρόθεσμων επιτοκίων. Όταν ο στόχος για τον πληθωρισμό ξεπερνιέται τα επιτόκια αυξάνονται ενώ όταν ο πληθωρισμός υπολείπεται του στόχου τα επιτόκια μειώνονται. Όμως, μια Κεντρική Τράπεζα ποτέ δεν ήταν απλά ένας μηχανισμός που ρύθμιζε τα βραχυπρόθεσμα επιτόκια. Υπάρχει μια ιδεολογική αντίληψη που λέει ότι μια οικονομία είναι ένα σύνολο αγορών στις οποίες ανταλλάσσονται προϊόντα και υπηρεσίες. Η πραγματικότητα όμως είναι πως αυτή η οικονομία των αγορών είναι μια οικονομία που καθορίζεται από την αναζήτηση του κέρδους με τη μορφή του χρήματος και όχι με σκοπό την κάλυψη των αναγκών. Ο Καρλ Πολανυί είναι αυτός που εμφατικά τόνισε πως όταν μια κοινωνία αφεθεί στην οικονομία των αγορών και στην αναζήτηση του κέρδους, με τη μορφή χρήματος, αυτή η κοινωνία είναι πολύ πιθανό να καταστραφεί διότι δεν διαθέτει κανένα εργαλείο παρεμπόδισης της ακραίας τεχνικότητας των αγορών. Μια οικονομία των αγορών, στην πραγματικότητα, χρειάζεται τον ενσυνείδητο και πολιτικό σχεδιασμό και όχι τον αυτορυθμιστικό μηχανισμό, αν επιθυμεί να αναπαραχθεί. Οι αγορές κατανέμουν πόρους μεταξύ κερδοφόρων τομέων αλλά δεν μπορούν να ρυθμίσουν τις βασικές μεταβλητές του συστήματος, ούτε καν από την πλευρά της κυρίαρχης τάξης.

Η κεντρική τράπεζα, λοιπόν, σε μια καπιταλιστική εγχρήματα,

πραγματική και όχι θεωρητική οικονομία είναι ο κεντρικός σχεδιαστής της και μάλιστα εκείνος ο σχεδιαστής που δεν αναφέρεται ως τέτοιος και αποσιωπάται ο ουσιαστικός του ρόλος. Η αποσιώπηση του ρόλου του κεντρικού σχεδιαστή είναι αναγκαία διότι δεν συμφέρει την κυρίαρχη αφήγηση περί αυτορρυθμιζόμενων αγορών να υπάρχει ταυτόχρονα και σε πλήρη διαφάνεια και ένας θεσμός κεντρικού σχεδιασμού.

Ένα βασικό πρόβλημα συντονισμού και σχεδιασμού που καλούνταν να λύσουν οι κεντρικές τράπεζες, πριν εκδηλωθεί η μεγάλη οικονομική και χρηματική κρίση του 2008, ήταν η διαχείριση του ρυθμού ανάπτυξης για το σύστημα στο σύνολό του. Η γρήγορη ανάπτυξη δεν οδηγεί μόνο σε αύξηση των τιμών – αν αφεθεί μόνο στις δυνάμεις των αγορών και στο επίπεδο των μεμονωμένων μονάδων παραγωγής – αλλά είναι δυνατόν οι μεμονωμένοι καπιταλιστές να ανεβάσουν την τιμή της εργασίας και να μειώσουν πολύ την ανεργία και το μέγεθος του εφεδρικού στρατού για να ανταποκριθούν, ως μεμονωμένες παραγωγικές μονάδες, στην αυξημένη ζήτηση των περιόδων άνθησης. Η μείωση της ανεργίας και η αύξηση των μισθών των εργαζομένων, όταν η οικονομία αναπτύσσεται είναι λογική σε μικροοικονομικό επίπεδο αλλά υπονομεύει τη θέση της τάξης των εργοδοτών και των κατόχων του χρήματος, ως σύνολο.

Για να λύσουν το βασικό πρόβλημα συντονισμού οι κεντρικές τράπεζες, ως κεντρικοί σχεδιαστές της καπιταλιστικής οικονομίας, χρησιμοποιούσαν μέχρι την δεκαετία του 80, την χαμηλή ανεργία, ως σινιάλο για την αύξηση των επιτοκίων. Η πολιτική αυτή στηρίζονταν, υποτίθεται, στα εμπειρικά δεδομένα μιας «κάθετης» καμπύλης Phillips που θα πρέπει να οδηγούσε τους θεσμούς της καπιταλιστικής διακυβέρνησης να διαχειριστούν τα συμφέροντα των κατόχων χρήματος έναντι των συμφερόντων των κατόχων των μισθών. Κατά την άποψη των μονεταριστών, των δεκαετιών 80 και 90, δεν υπάρχουν αντικρουόμενα συμφέροντα γιατί υπάρχει μόνο ένα σημείο ισορροπίας του οικονομικού συστήματος, το σημείο στο οποίο το «φυσικό» ποσοστό της ανεργίας είναι συμβατό με την σταθερότητα των τιμών (θεωρία

γνωστή και ως NAIRU – Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment). Σύμφωνα με αυτήν την θεωρία, κάθε οικονομική εξέλιξη που σπρώχνει την ανεργία κάτω από αυτό το φυσικό επίπεδο οδηγεί, ταυτόχρονα, και τον πληθωρισμό σε άνοδο χωρίς όρια. Οι κεντρικοί τραπεζίτες Πωλ Βόλκερ και Αλαν Γκρήνσπαν της FED έχουν συνδέσει το όνομα τους – ιδίως ο πρώτος – με την ταυτόχρονη καταπολέμηση του πληθωρισμού και της διεκδικητικής δύναμης της εργατικής τάξης της Αμερικής.

Η πραγματικότητα εναντίον της ορθοδοξίας

Όμως σήμερα εμφανίζεται μια αποσύνδεση της σχέσης της ανεργίας με τον πληθωρισμό. Τα εμπειρικά δεδομένα λένε ότι η καμπύλη Philips είναι «οριζόντια» και όχι «κάθετη». Η βασική σχέση συνεχίζει να ισχύει. Η χαμηλότερη ανεργία συνεπάγεται και αύξηση των μισθών. Όμως η σχέση πληθωρισμού και ανεργίας έχει πάψει να ισχύει. Χαμηλότερη ανεργία δεν σημαίνει και αύξηση του πληθωρισμού. Ειδικά στις μέρες μας, ο υπ' αριθμόν ένας κίνδυνος είναι η παγίδα του αποπληθωρισμού, που μετά την Ιαπωνία όλες οι δυτικές οικονομίες αντιμετωπίζουν σε κάποιο βαθμό. Τι σημαίνει αυτή η ευθεία σύγκρουση της πραγματικότητας με την ιδεολογική βάση του σχεδιαστικού ρόλου των κεντρικών τραπεζών;

Ήδη, από το 2010 και μετά, η ΕΚΤ έχει αντικαταστήσει τα βασικά της εργαλεία για τον έλεγχο των μισθών. Ο έλεγχος των μισθών και η κατάσταση των ευρωπαϊκών αγορών εργασίας παραμένει ένας από τους βασικούς στόχους, αν όχι ο βασικότερος, της ΕΚΤ. Όμως επειδή η σύνδεση πληθωρισμού ανεργίας και μισθών δεν υφίσταται από τα εμπειρικά δεδομένα, τα επιτόκια δεν χρησιμοποιούνται ως το κύριο εργαλείο νομισματικής πολιτικής. Αλλά, αντί να βρεθεί νέο εργαλείο ελέγχου του πληθωρισμού βρέθηκε ένα νέο εργαλείο ελέγχου των μισθών. Η ΕΚΤ μετακινείται από την θεωρία του NAIRU στη θεωρία του NAWRU (Non-Accelerating Wage Rate of Unemployment). Εξαιτίας αυτής της στρατηγικής μετακίνησης, η θεωρία της «ανταγωνιστικότητας» των ευρωπαϊκών οικονομιών έχει αντικαταστήσει την σταθερότητα των τιμών και τα επιτόκια στην «εργαλειοθήκη» της κεντρικής τράπεζας. Με την

«ανταγωνιστικότητα» διατηρείς τους μισθούς σε χαμηλό επίπεδο παρότι μπορείς να αντιμετωπίζεις αποπληθωριστικές πιέσεις. Με την «ανταγωνιστικότητα» οι ίδιοι οι μισθοί είναι ο στόχος και όχι η σταθερότητα των τιμών. Οι δύο στόχοι αυτονομούνται και ανεξαρτητοποιούνται.

Η εξήγηση των πρόσφατων εξελίξεων στο πεδίο των πολιτικών της ΕΚΤ.

Υπό το πρίσμα της παραπάνω μετατόπισης της νομισματικής πολιτικής μπορούν να εξηγηθούν οι πρόσφατες αποφάσεις της ΕΚΤ. Η κρίση του 2008, η αστάθεια του ευρώ αλλά και η πανδημία που ακόμα κρατεί και εξελίσσεται αναγκάζουν την ΕΚΤ να προβαίνει διαρκώς σε μη συμβατικές νομισματικές πολιτικές σε βαθμό που αν διαρκέσουν κι άλλο θα καταστούν συστημικός μονόδρομος. Η ΕΚΤ και οι πολιτικές λιτότητας όπως και το νέο δόγμα της «ανταγωνιστικότητας» έχουν καταφέρει να εξασφαλίσουν τον μακροπρόθεσμο έλεγχο των μισθών και τα συμφέροντα της καπιταλιστικής τάξης και των κατόχων του χρήματος. Αυτές οι ίδιες οι πολιτικές όμως έριξαν και τις ευρωπαϊκές οικονομίες στη παγίδα του αποπληθωρισμού. Φαίνεται να χάθηκε ο έλεγχος της σταθερότητας των τιμών από την αντίθετη κατεύθυνση. Τα επιτόκια σήμερα είναι μηδενικά ή και αρνητικά και το ερώτημα είναι πόσο μπορούν να μειωθούν ακόμα, αν παραστεί ανάγκη. Ταυτόχρονα και η μόνιμη πίεση επί των μισθών δεν μπορεί να έχει το αποτέλεσμα που θα είχε αν είχαμε έναν πληθωρισμό κοντά στον προηγούμενο επίσημο στόχο του 2%. Οι πραγματικοί μισθοί αν και μόνιμα συμπιεσμένοι, λόγω της μόνιμης λιτότητας και του δόγματος της «ανταγωνιστικότητας», αυξάνονται σε συνθήκες αποπληθωρισμού. Και αυτό το νέο εργαλείο αχρηστεύεται σε μεγάλο βαθμό. Οι πρόσφατες αποφάσεις της ΕΚΤ, λοιπόν, οφείλονται στην προτεραιοποίηση του κινδύνου του αποπληθωρισμού. Ίσως δικαιολογημένα αφού μια οικονομία όταν εισέλθει στον χώρο του αποπληθωρισμού δύσκολα εξέρχεται. Αυτό δείχνει η εμπειρία της Ιαπωνίας. Οφείλονται επίσης στην ανάγκη για συνέχιση, για άδηλο χρονικό διάστημα, των πολιτικών της ποσοτικής χαλάρωσης. Και αυτές οι δύο αιτίες λειτουργούν με

ενιαίο τρόπο και καθορίζουν όχι μόνο τις αποφάσεις αλλά και τις εκτιμήσεις της ΕΚΤ.

Το 2017 εμφανίστηκαν οι πρώτες σημαντικές πληθωριστικές τάσεις, κυρίως στην ενέργεια και στα νωπά προϊόντα του αγροτοδιατροφικού τομέα. Ο Ντράγκι, τότε, επεσήμανε ότι η βασική σύνθεση του ΔΤΚ παραμένει ανεπηρέαστη από τις πληθωριστικές πιέσεις συγκεκριμένων τομέων. Σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες το 40% του «καλαθιού» του ΔΤΚ αντιμετωπίζει αποπληθωριστικές πιέσεις. Το ίδιο και σήμερα. Το ΔΣ της ΕΚΤ εκτιμά ότι οι πληθωριστικές πιέσεις που αντιμετωπίζουμε είναι μεσοπρόθεσμοι χαρακτήρα και δεν θα ξεφύγουν τον έλεγχο. Με το πέρας της πανδημίας θα επανέλθει η αποπληθωριστική τάση που προϋπήρχε της πανδημίας. Κατά τις εκτιμήσεις της, ο κίνδυνος του αποπληθωρισμού είναι σημαντικός διότι αχρηστεύει την χρήση των επιτοκίων. Κάποιος πραγματικός πληθωρισμός χρειάζεται για να εκτονωθεί η πίεση που ασκείται πάνω στις μη συμβατικές νομισματικές πολιτικές της ποσοτικής χαλάρωσης, οι οποίες πρέπει να συνεχιστούν ή να αποσυρθούν, στο απώτερο μέλλον, σταδιακά και με πολύ αργό ρυθμό. Γνωρίζοντας ότι οι πολιτικές λιτότητας και το δόγμα της «ανταγωνιστικότητας» ελέγχουν τις αυξήσεις των μισθών, εντοπίζει τον κίνδυνο για την σταθερότητα των τιμών σε νέους παράγοντες, όπως είναι η κλιματική αλλαγή και κρίση. Ταυτόχρονα, εκτιμά ότι η μη συμβατική νομισματική πολιτική θα πρέπει να συμπληρωθεί από κάποιου είδους δυναμική δημοσιονομική πολιτική. Μόνο με έναν συνδυασμό νομισματικών και δημοσιονομικών πολιτικών θα αποφευχθεί ο αποπληθωριστικός κίνδυνος.

Οι αποφάσεις της ΕΚΤ βαδίζουν σε τεντωμένο σκοινί ενώ η αγοραστική δύναμη των μισθωτών τάξεων υποβαθμίζεται.

Τα νεοκενσιανά μοντέλα της ΕΚΤ (ο ιδιωτικός τομέας αποτελείται από νοικοκυριά και επιχειρήσεις και ο δημόσιος τομέας από την ΕΚΤ και τις δημοσιονομικές αρχές) θεωρούν ότι η αποπληθωριστική παγίδα παραμένει ο βασικός κίνδυνος της οικονομικής συγκυρίας. Θεωρούν επίσης πως οι πληθωριστικές πιέσεις που εμφανίζονται, λόγω και των πολιτικών ποσοτικής

χαλάρωσης αλλά και λόγω της πτώσης της διεθνούς παραγωγής που προκάλεσε η πανδημία, θα είναι μεσοπρόθεσμου – μεταβατικού χαρακτήρα και ο αποπληθωρισμός θα επανέλθει, τουλάχιστον για τον πυρήνα του ΔTK. Ο μόνος δρόμος να εξέλθουν οι ευρωπαϊκές οικονομίες από τον αποπληθωρισμό και τους κινδύνους του παραμένει ο συνδυασμός της ανορθόδοξης νομισματικής πολιτικής με μια γενναία δημοσιονομική επέκταση σε κρίσιμους, για την παραγωγικότητα του συστήματος, τομείς (ψηφιακές τεχνολογίες και υποδομές, ενεργειακή απόδοση κλπ). Το μοντέλο αυτό, ενώ δεν χρησιμοποιεί καθόλου την μεταβλητή των μισθών για να πετύχει σημείο σταθερότητας εκτός του αποπληθωρισμού έχει, επιπρόσθετα, και μια εγγενή αδυναμία εφαρμογής και ένα απροσδιόριστο μέλλον να συναντήσει.

Βασίζεται στην αντικυκλική δημοσιονομική πολιτική, δηλαδή, σε κάτι που δεν το διαθέτει η ευρωπαϊκή ένωση, ως σύνολο, και πολύ περισσότερο η ζώνη του ευρώ. Η τελευταία, ως γνωστόν, αποτελείται από μια υπερεθνική κεντρική τράπεζα και πολλές αποκεντρωμένες δημοσιονομικές αρχές. Επίσης, ορισμένες χώρες της ζώνης του ευρώ έχουν υψηλά επίπεδα δημόσιου χρέους ενώ ο έγκαιρος συντονισμός μεταξύ των εθνικών αντικυκλικών πολιτικών είναι δύσκολο να επιτευχθεί, ίσως και ακατόρθωτο. Επομένως, η αποτροπή της αποπληθωριστικής παγίδας θα μπορούσε να είναι η δημιουργία μιας κεντρικής δημοσιονομικής αρχής στην Ευρώπη, κάτι που οι βασικές χώρες του ευρωπαϊκού πυρήνα δεν θέλουν να το ακούσουν.

Από την άλλη, η μετά από αρκετές δεκαετίες επανεμφάνιση του πληθωρισμού δεν είναι βέβαιο ότι θα είναι μεσοπρόθεσμου χαρακτήρα. Οι εκτιμήσεις των κεντρικών τραπεζών μπορεί να πέσουν έξω εντελώς. Όμως, ακόμα και να επαληθευτούν, οι πολιτικά σχεδόν «παγωμένοι» μισθοί αντιμετωπίσουν ήδη μια σοβαρή μείωση της αγοραστικής τους δύναμης από τις υπάρχουσες, μεσοπρόθεσμες ή όχι, πληθωριστικές πιέσεις σε ήδη λαϊκής κατανάλωσης. Αλλά και στο μέλλον, ειδικά στην Ελλάδα, τα εισοδήματα από μισθούς θα υποστούν μια σοβαρή επιδείνωση της αγοραστικής τους δύναμης. Η αύξηση των επιτοκίων δεν είναι

σίγουρο ότι θα ακολουθηθεί ως πολιτική, όπως δεν είναι σίγουρο ότι αν ακολουθηθεί θα αποτρέψει την άνοδο των τιμών σε είδη λαϊκής κατανάλωσης. Όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι και οι οποιεσδήποτε αυξήσεις των μισθών είναι κάτι που οι εργοδοτικές οργανώσεις δεν το συζητούν καθόλου και είναι ανυποχώρητες, ειδικά στην Ελλάδα.

Τελικά, η ΕΚΤ μοιάζει να μην μπορεί να κάνει ένα βήμα ούτε προς ούτε πίσω παρόλο που αναγκάζεται και λαμβάνει ιστορικές αποφάσεις. Ο ρόλος του κεντρικού σχεδιαστή φαίνεται να έχει μπλοκάρει. Ταυτόχρονα και πολύ πριν την υπόλοιπη κοινωνία, η αγοραστική δύναμη των μισθωτών εισοδημάτων δεν διαθέτει καμία προστασία ούτε έναντι της ανεμπόδιστης δράσης των αγορών ούτε έναντι των εργοδοτικών διαθέσεων.